

Presentació de Melcior Comes a l'Ateneu Barcelonès (2014)

Quan en Jordi Muñoz em va dir si m'interessaria presentar en Vicenç Pagès vaig posar-me a tremolar. La veritat és que d'en Vicenç només n'havia llegit un llibre, *Els jugadors de whist*, i m'havia semblat tan bo, tan increïblement bo, que vaig fer el que fan tots els escriptors davant aquella mena de llibres que només poden fer que animar-los a abandonar la literatura. Vaig haver d'oblidar *Els jugadors de whist*. El crític Harold Bloom s'ha fet famós, entre d'altres coses, per escampar la teoria de l'anomenada “ansietat de la influència”, que ve a dir-nos que els escriptors funcionen de tal manera que han de fer sempre una mala lectura dels seus predecessors, una mena de lectura errònia psicològicament dirigida o programada, tot per no acabar d'acceptar la majestat o encert o grandesa dels llibres —o dels versos— que els entusiasmen, ja que si ho fessin així potser haurien de deixar-ho córrer, acovardits o fastiguejats davant de la tasca de provar de fer alguna cosa semblant.

Doncs bé; suposo que com a escriptor, cada vegada que se't presenta una gran novel·la, una novel·la que va més enllà, et sents inerme, potser fins i tot desesperançat. Davant d'*Els Jugadors de whist*, jo em vaig dir: ¿I ara quin sentit té, provar de seguir explicant històries? Pagès havia fet una novel·la que tenia tot el que m'interessava de llegir —i d'escriure—: una història d'amistat, d'amor —de dones joves i maques—, una història de fracàs i d'una redempció, i en un ambient falsament provincià, i ho feia amb un realisme que semblava màgia, perquè era tan realista que era irreal, i tan lligat als detalls que semblava fins i tot, en alguns moments, una novel·la fantàstica. A més, mesclava textures, desmuntava el relat temporalment, i era capaç de fer-me plorar, de fer-me riure, de fer-me tremolar. Això només ho han aconseguit, en la meua vida de lector, potser una vintena de llibres —serem generosos—, llibres que acaben formant aquell cànon personal, que forja la nostra sensibilitat com a persones. Són aquells llibres que ens acaben escrivint a nosaltres.

¿Què vaig fer, com a escriptor, després de llegir *Els jugadors de whist*? Doncs el més senzill. Em vaig oblidar d'aquell llibre! Vaig fer allò que els psiquiatres en diuen “negació”; hom esborra de la ment allò que és massa dolorós d'acceptar. Puc acceptar que existeixi *L'arc iris de la gravetat*, o *La broma infinita*, però no *Els jugadors de whist*. Puc acceptar que existeixi en James Salter, o en Philip Roth, o en Jeffrey Eugenides, però no en Vicenç Pagès, que, entre nosaltres i sense que se n'assabenti ningú, els ha superat —almenys dins el meu cor és així, i dins el meu cànon estètic també...—. Tenim fama, els mallorquins, de ser exagerats, o de posar a tot molta passió i grandiloqüència. Però m'heu de creure perquè parlo amb el cor a la mà: aquell llibre és extraordinari. (És una cosa colossal. Ho dic entre parèntesis.) Es fa difícil viure, per un escriptor, en el mateix món on algú ha escrit una novel·la com aquella. Només una cosa m'entristeix —deixem enrere els elogis—: que això no ho digui ningú, i que aquest llibre no estigui traduït a totes les llengües de la terra... Voldria fer com aquells crítics nord-americans que acostumen a fer llistes i rànquings, o com aquelles enquestes que de tant en tant publiquen les revistes literàries, on es fa balanç, per exemple, de les millors novel·les en una determinada llengua publicades durant els últims cent anys. Doncs bé; no cal dir que *Els jugadors de whist* seria a la meua travessa, i possiblement en els primers llocs.

L'únic dolent que té *Els jugadors de whist* és que, com a *Els germans Karamazov* o *Guerra i pau*, n'has de llegir 300 pàgines abans d'adonar-te que és més que boníssim.

Aquest senyor —reiterem-ho en veu baixa— ha fet un gran llibre. Avui li agrairé, intentaré explicar per què no m'ho invento, donaré quatre pistes sobre com entenc la seva obra i provaré de fer-ho tot plegat divertit. Tanmateix, quan acabi tot això faré el que ja venia fent abans: faré de no conèixer. Si me'l trobo pel carrer, m'amagaré rere d'un arbre, una mèlia, per exemple, o una bústia. Llegiré tots els altres llibres que publiqui, però en el fons quedaré alleugerit, almenys fins que publiqui un altre llibre colossal, que després tindrè feina d'oblidar una altra vegada... I quan em demanin si he llegit *Els jugadors de whist*, miraré el terra i dissimularé, i potser desviaré la conversa cap al procés sobiranista o les noves modes musicals.

Fa uns mesos vaig coincidir amb en Vicenç Pagès a la ràdio. No vaig parlar-li de literatura; no em va caldre; ho volia fer, però ell mateix em va tallar. O em va deixar sec, més aviat. Què va passar? Li vaig portar una novel·la del meu estimat Balzac, que jo havia traduït al català, i que havia sortit editada feia un parell de mesos. Doncs bé, en antena, i perquè tothom ho pogués sentir, en Pagès va parlar de la novel·la que li acabava de portar, i va dir que aquella mena de textos "l'avorrien". ¿Per què? Perquè una novel·la "decimonònica" o de format clàssic com ho era aquella de Balzac i ho són més del 99% de novel·les que es publiquen, i que no tenen allò que fa de les obres d'en Vicenç Pagès uns llibres únics.

Les novel·les convencionals són llibres simplement escrits, ben o mal escrits, però les novel·les d'en Pagès —a més de molt ben escrites, com és obvi— són novel·les "desmuntades", obres que tenen una estructura que s'ha pensat i desfet, i que es serveix al lector alterar-ne la cronologia de l'experiència, i sovint oferint-li un joc insospitat amb els propis recursos expressius. Pagès no només és un escriptor d'històries sinó un compositor d'històries —i un desbaratador de personatges...—, i això el fa radicalment diferent de la immensa majoria dels escriptors que publiquen en el panorama literari.

L'estructura clàssica, la història amb un inici, un nus i un desenllaç, deu avorrir en Vicenç Pagès d'una manera clínicament quantificable. Pagès reflexiona sobre la forma de les històries, sobre la manera en què els nostres personatges es presenten i es desenvolupen en el temps i en l'espai. Les seves novel·les, doncs, s'articulen amb peces, tot i que més aviat podríem dir que proposen jocs mentals als lectors.

El joc és en la seva literatura un element essencial; tant a *Els jugadors de whist* com a *La Felicitat no és completa*, aquest últim potser el seu llibre més dolorosament desencantat.

Sovint sembla —des de la literatura del nostre autor— que només el joc pot fer la vida suportable. Només el passatemp o, millor dit, el trencatemp literari pot donar-li a tot plegat un sentit superior. A *Carta a la reina d'Anglaterra* —una *nouvelle* que tampoc ningú hauria de no llegir—, però, el joc era aparentment més simple, i servit en format clàssic (inici, nus i desenllaç...). Durant 100 pàgines seguïem les aventures d'un personatge que vivia 1000 anys, tot perquè havia fet un pacte amb el dimoni a canvi d'una espasa. Durant aquest temps, el personatge, com no podia ser d'altra manera, juga, juga a escacs —i gasta diners a balquena—, i coneix la Gran Dona, que en aquest cas era la Greta Garbo... Greta Garbo se sap immortal, fora del temps, preciosa i sàvia, lúcida i sensual, com ho és el que és per mi un dels millors personatges femenins de la literatura catalana des d'aquella donzella de la cort de Constantinoble —la donzella Plaerdemavida, que devem a Joanot Martorell i al *Tirant lo Blanc*—: Parlo de la Halley,

la seva Halley, el nom de la qual m'és impossible evocar sense que em tremolin les ninetes dels ulls. A la Halley, però, com explicaré després, l'hauríem d'anomenar "la donzella Plaerdelmeutext".

A *Els Jugadors de whist* coneixíem la Halley, doncs, i a la seva última novel·la, *Dies de frontera*, la tornem a trobar, amb d'altres vells amics de la literatura d'en Pagès. I m'heu de creure que vaig tenir un disgust quan vaig saber què se n'havia fet de la Halley després d'esbrinar-ho, dit de passada, a *Dies de frontera*... Em vaig sentir desarmat. Tanmateix, aquesta sensació, el desarmament o la impressió d'estar inerme davant dels daltabaixos de la vida, és la que més abunda en la literatura del nostre autor. Els seus temes són els de sempre, els de la novel·la "literària" des de *La princesa de Clèves*: què som i de qui ens enamorem, de quina mena de famílies hem sorgit, com neix i com mor la fascinació envers l'altre, i com anem d'una banda a l'altra de cada una de les fases de la vida.

Potser en Pagès sempre tracta el mateix tema: els dels ritus de passatge. Aquest era el tema d'*Els Jugadors de whist* i l'és de *Dies de frontera* i de *La felicitat*..., o el ritus de passatge com a condemna eterna a la *Carta a la reina d'Anglaterra*. Anem d'una banda a l'altra, de la infantesa a l'adolescència, i d'aquesta a l'edat adulta i més enllà: anem passant, de la vida a la mort, fins que passem avall...

I dins l'edat adulta també hi ha passatges, com ho són els de cada enamorament, o cada desenamorament, cada divorci o cada reconciliació. Cada un dels capítols de *La felicitat no és completa* era una d'aquestes escenes de trànsit: tardes de joc infantil, el festeig universitari, fins i tot un funeral...: anem d'un lloc a altre, d'un temps a un altre temps, i sembla que no passa res, però passa la vida, despietadament, la majoria de les vegades. Potser per això, per aquesta obsessió pel trànsit —i pel joc i pel plaer—, Pagès ha teoritzat també el text com un mitjà de transport, com un tramvia. El text és un missatge que va d'una banda a l'altra, que ens arriba i aconsegueix il·luminar-nos en el millor dels casos —ple de plaer, ple de mesura—, una oscil·lació entre el món de l'autor i el món del lector.

Món d'espais, també: El solar, o la frontera com espai del trànsit, el pati on es juga —a pico, zorro, zaina—, el tauler de jocs, el castell de San Ferran o la pàgina escrita. El solar —sí— com a camp de la imaginació fèrtil perquè l'espai és buit i infinitament mal·leable; la frontera com a espai entre dos mons o dues edats, o dos estats vitals, i la pàgina com a punt de trobada entre autor i lector, com a equilibri entre el plaer i la mesura, amb tota la genealogia d'atributs de la bona escriptura literària. —Unitat, ordre, coherència, claredat. I les seves filles: la Bellesa, l'Oportunitat i la Versemblança i la Precisió. I les seves nétes, l'Escaiença i la Naturalitat. Tot això Pagès ho explica en un llibret fenomenal i molt aclaridor, un assaig sobre l'aprenentatge de l'escriptura: *Un tramvia anomenat text*.

Si la literatura és aquest punt de trobada entre el Plaer del lector i la Mesura de l'autor, fins i tot m'atreviria a dir que en la literatura de Pagès es dona un paral·lelisme entre aquests atributs de la forma i el fons moral del text. Crec que hi ha personatges del Plaer —que solen ser femenins—, i personatges de la mesura —que solen ser masculins. Les històries d'amor i desamor, de trobades i fugides i persecucions i errors entre la sensualitat i la complementarietat, entre la necessitat d'estimar i la impossibilitat de fer-ho: vet aquí el tema.

Els personatges masculins principals d'en Pagès són éssers “adverbials” —els adverbis donen la mesura, sovint infinita en el temps, de la nostra estupidesa com a homes...—, així, “sóc un adverbi”, diu el protagonista de *La felicitat no és completa*. Són homes que no poden viure sols, que complementen un verb —jugar—, un adjectiu —estimada—, o un altre adverbi —un amic molt bo, o molt boig.

La manera de concebre el text d'aquest autor, doncs, diria que està en avinença amb la seva manera d'entendre la vida o l'experiència moral. A *Un tramvia anomenat text* parla de les relacions entre periodisme i literatura, i ens diu que són “divorciats que se saluden”, i amb això gairebé ens ha avançat el problema de *Dies de frontera*, la seva última novel·la. Potser entre homes i dones es dona la mateixa relació que entre talent i ofici en la tasca de l'escriptura. L'un sense l'altre no són res...

Crec que hi ha una concordança forta, doncs, entre els elements masculins i femenins de la seva novel·lística, dels quals crec que gairebé, en la visió de Pagès, tenen les mateixes relacions que hi ha entre llengua i literatura, que ens ha explicat que ha de ser “necessària, respectuosa, dinàmica, simbiòtica, sinèrgica”.

Pagès ens diu que entre llengua i literatura hi ha aquesta mateixa relació d'enyor i d'intuïció en la recerca d'una unitat perduda, i ho fa citant-nos *El banquet* de Plató, un dels textos més importants de la literatura amorosa. La bona literatura enamora, i enamorats som millors, millors persones, més enraonades i decents i comprensives. Per això en la literatura la llengua es redimeix; com ho fan els seus personatges en l'experiència amorosa.

I si David Forster Wallace pot dir que “L'aigua és això”, en Pagès ens pot dir que “El text és això”, i donar-nos, potser amb més coneixement i lucidesa, un discurs —un text, un context—, que ens ajudi a ser més feliços. En un dels seus contes afirma que “la nació és dins la narració”, i fins aquí, em sembla, tot el que necessitem saber avui de les seves idees polítiques.

Com que el text, com l'aigua pels peixos, està pertot, Pagès troba literatura pertot. Les seves novel·les són també col·leccions de textos: cançons, anuncis i eslògans, inscripcions a les parets, articles, fragments d'una tesi, apunts de dietaris, enquestes que els personatges es fan entre si, i també anotacions al Facebook, missatges de mòbil, xats, transcripcions de converses que poden ser d'allò més banal, però que acaben conformant parts d'un altre text, el text total o la novel·la. Així també les “parles privades” o els idiolectes, el “lèxic familiar”, per dir-ho com Natalia Ginzburg, aquelles paraules que acaben denotant en la intimitat de la parella —o de la família, o entre amics— significats especials, únics i només coneguts pels usuaris del “codi”. *Tampis*.

Pagès, en aquesta línia de recerca de codis compartits pels lectors, pot arribar a fer una curiosa alquímia entre Facebook i Flaubert, entre Twitter i Turgueniev, entre WhatsApp i Forster Wallace: entre un clàssic i un avantguardista que agafés el millor de les avantguardes i ho servís pensant en els clàssics. Però alhora pot narrar amb molta “normalitat”, si s'ho proposa, com un narrador del XIX —com un Dickens, o un Balzac, ai...—, amb l'anomenada prosa d'immersió, que ens fiqui dins les escenes i dins les emocions dels personatges amb un detallisme esborronador, fruit d'una observació tan detinguda de la realitat que Pagès acaba semblant un vertader entomòleg.

S'hi fixa absolutament amb tot, el nostre autor, en els sorolls i a quina cosa s'assemblen, en els accents i dialectes, en els gustos més secrets i en les marques..., sí, les marques com a distintiu comercial, com a identitat, però també les marques com tot allò que d'alguna manera ens marca, així per exemple les sèries de televisió, o els programes de ràdio.

O també les modes musicals, que podem resseguir gràcies a la seva obra amb un afany enciclopèdic, que tampoc no defuig ni la crítica ni la mitomania. Què ha estat i què ha significat la cultura de masses per totes les generacions nascudes a Occident des de finals dels anys cinquanta fins avui és una de les moltes coses que podem esbrinar capbussant-nos en la literatura d'en Vicenç. La seva cinefília, pel que endevinem, és grandiosa, i li dóna a la seva literatura una particular manera d'entendre el relat i els enfocaments, el muntatge entre escenes, l'ús de miniatures i les xarxes de símbols.

Pel que fa a la seva gran formació com a lector i com a autor d'una obra crítica, Pagès és capaç d'escriure sobre del DJ Tiësto pensant en Horaci, i ens explica Aristòtil amb dues cites dels Beatles. Trobar algú que sigui tan clàssic i alhora tan fervorosament modern és una feina difícil.

Potser també tot això es deu a què Pagès no només és un novel·lista sinó un teòric, o algú amb una sòlida formació no tan sols en la lectura d'obres literàries, sinó en la lectura i reflexió sobre el propi procés creatiu. Tot escriptor és, més o menys explícitament, un teoritzador que ha reflexionat sobre el que ha llegit, ho sàpiga o no.

De les seves obres se'n desprèn que Pagès creu en una literatura que és conscient sovint d'ella mateixa, per això ens dóna unes novel·les també protagonitzades pel propi procés d'escriure la novel·la que el lector té entre mans. Si els camins que la novel·la recorre avui dia són quatre, com ens explica David Logde —la metaliteratura, la literatura de no ficció, el realisme màgic i el realisme “tradicional”—, podem dir que Pagès es mou en el centre d'aquesta quàdruple frontera. Literatura de frontera entre gèneres, i entre poètiques de la novel·la.

Quan fa de “realista”, però, sovint acaba donant-nos de la realitat les seves notes més amargues, els detalls més feridors, els que ens acaben recordant com n'és de fútil, en la majoria de les vegades, l'existència. Això fa que algunes vegades la seva literatura sigui trista, fins i tot un punt derrotista (flaubertianament).

Però quan ens descriu Figueres ho fa amb un coneixement que acaba revestint a aquella ciutat d'una aura màgica, com el proverbial Dublín de Joyce, i per extensió tot l'Empordà, amb el seu mar i les seves fronteres. De la metaliteratura n'agafa l'afany per fer un text que és conscient de la manera en què es fa, que es comenta i critica a mesura que es desplega, que assenta els seus propis principis i després ens fa entendre de quina manera els segueix. Així, ens proposa que, unes desenes de pàgines després de llegir una escena, recordem qui ha dit cada cosa i sapiguem unir-la amb una línia de punts, o ens dóna un llistat d'escenes “eliminades”, que ens obliguen a repensar o refer el que hem llegit fins llavors.

Pel que fa a la literatura de no-ficció, sovint aquest home és tan realista en les seves proses que, tot i que no ens narra “fets reals” o històries “no inventades”, sí que ha fet un seguiment exhaustiu, potser obsessiu, fins i tot, de la localització de les coses en el

món. “Els personatges són ficticis, però la majoria dels diàlegs són reals”, ens diu en l’epígraf d’*Els jugadors de whist*. Així, en aquest vessant detalladament realista, estic convençut que al quilòmetre 772 passat la Jonquera hi ha un abocador il·legal de rajoles, i una marisqueria, un bar i una discoteca que comparteixen aparcament i banderes esfilagarsades.

Podria pensar-se que el nostre autor és un autor “de biblioteca”, dels que escriuen pensant en llibres, tan sols, però no és així: Pagès és tan terriblement català —golós, joiós, irònic, metòdic—, tan lligat a un territori i a un paisatge humà, que l’acaben convertint també en un escriptor “realista” en el sentit que Pla donava a aquesta paraula més aviat terrible. *Els jugadors de whist*, fet i fet, juguen a la botifarra... ¿I què hi pot haver, de més nostrat?

En definitiva, que en Pagès ho sap tot, o això sembla; no ho puc resumir d’una manera més fina. Llegint els seus llibres hom no sap mai per on et sortirà: potser farà un cita d’un altre autor o posarà les lletres d’una cançó, o parafrasejarà un anunci o et parlarà de Déu, o clavarà una descripció d’un racó de Figueres, feta amb una minuciositat desarmant i emocionada. Ah, i trobarem també un home amorosament estúpid, i una dona fantàstica.

Jo, abans d’acabar, només li demanaria una cosa: que escrigui una altra novel·la sobre la Halley. També m’atreviria a demanar-li que la faci mare de bessons: i que un sigui nen, i l’altra nena. Que un representi la llengua, i l’altra la literatura... L’un el plaer, i l’altre la mesura, etc. Li demanaria a en Vicenç Pagès que tot torni a començar...: aquells cercles d’infinites combinacions.